

БӨЛІМ: ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ

ШӘКӘРІМ «АР-ҰЖДАН»

ЖАРИЯЛАНДЫ
02.05.2020СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/72793/>

Шәкәрім Құдайбердиев өз заманының көрнекті ойшылдарының бірі. Оның шығармашылық мұрасы қазіргі адамзаттың дүниетанымында терең із қалдырды. Шәкәрім шығармаларындағы азап шеккен және өмірдегі проблемалардың мәні қоғам сенім мен моральға қатты тапшы болған қазіргі уақытта өзектілігін жоғалтқан жоқ. Сондықтанда батыстық философиялық ойтолғамдарға бет бұрып, философия тарихын меңгергендігі оның «Үш анық» еңбегінен анық байқалады.

Шәкәрім өмірлік маңызды сұрақтардың жауабын іздеуде ежелгі даналыққа ғана емес, сонымен бірге қазіргі заманғы діни және философиялық әдебиетке жүгінеді, сонымен бірге үлкен философиялық эрудицияны көрсетеді. Шәкәрім Құдайбердиевтің жұмысы студенттердің кәсіби өзін-өзі анықтауы мен еңбек тәрбиесінің маңызды міндеттерін сәтті шешудің үлгісі болып табылады. «Әр адам мақсатқа жетпесе де, идеалға жетуге тырысуы керек, бірақ дұрыс жолда жүру — сәттіліктің кілті» деген еді.

Шәкәрімнің айтуы бойынша еңбек адам өмірінің басты мәні болып табылады, оны адамгершілік жағынан жоғарылатады; тек еңбекқор адам өмірдің нағыз қуанышын біледі. «Мен адамдық қарапайымдылықты, әділеттілік пен мейірімділікті олардың бірлігіндегі орыс сөзі — Ар-ұждан деп атаймын ... Бұған сенбеген адамның жүрегін ешқандай ғылым, өнер, жол немесе заң тазарта алмайды ...». Егер адам ар-ұжданның жанның басты қажеттілігі екендігіне толық сенсе, оның жүрегін ешнәрсе қара және мазасыз ете алмайды». Осылайша Шәкәрім бұдан жүз жыл бұрын жазған.

Әр түрлі бағытта жұмыс істеп жүрген ғалым маңызды мәселелердің мәні туралы жиі ойлады: өмірдің мәні, әлемнің пайда болуы туралы, адамның тағдыры туралы, адам нағыз бақытты табу үшін не қажет?

Шәкәрім осы және басқа да көптеген сұрақтарға жауаптарды Шығыс пен Батыстың ұлы қазына көздерінен іздеді: ежелгі грек және ежелгі шығыс ойшылдарының арасында, батыс ғалымдарының арасында. Алдындағылардың көзқарастары мен пайымдарын терең зерттей отырып, Шәкәрім мынадай тұжырым жасайды: «Бұл дүниеде адам баласы көзге көрінбейтін ең кішкентай тіршілік иелерінен бастап адамға дейін өмір сүреді, гүлденуді және оның түрін жалғастыруды ойлайды. Мұны «тіршілік үшін күрес» деп атайды.

Дегенменде білімнің, құдіреті және шебердің шексіздігінде барлық нәрсенің себептік бастауы: егер сіз ғылымды ұстанатын болсаңыз, онда бар ештеңе жасалынбайды және өздігінен қозғалмайды. Қалай олар өздеріне өмір мен қозғалыс бере алады? Бұған себеп бар. Сонда олар бұл үшін басқа себеп керек, ал себепсіз себеп — жаратушы» деп айта алады.

Ғалым заттардың өздігінен өмір сүре алмайтынына, әр нәрсенің өзіндік мақсаты болуы керек екендігіне сенімді. Шәкәрім бәрі кездейсоқ емес, әр нәрсенің өзіндік мәні мен мақсаты бар екеніне сенімді, және бұрын бәрінде барша жаратушының ойы, ниеті бар деді.

Шәкәрімнің философиясы өте қарапайым «адам еңбек, жарқын жүрек және саналы ақыл адам өмірін түзетуге, барлық адамдардың бейбіт өмірін қамтамасыз етуге негіз болуы керек деді. Осы триада бүкіл әлемде билік етпейінше, адамның бейбіт өмір сүруіне мүмкіндік болмайды» деді.

Шәкәрімнің ойынша, адамдарды еңбекке баулу керек, оларды тәрбиелеу керек, балаларды жастайынан еңбекке, өз бетімен жұмыс істеуге дағдыландыру керек, өмірде өзін-өзі жетілдіру, өзін-өзі анықтау, өзін-өзі растау керек деген қорытындыға келеді..

Шәкәрімнің айтуынша, адам туа біткен идеялар мен моральдық нормаларсыз дүниеге келеді. Жеке тұлғаның жағымды және жағымсыз қасиеттерін тәрбиелеу және өзін-өзі тәрбиелеу процесінде қалыптасады. Осылайша, ежелгі және қазіргі заманның ойшылдары жас адамның кәсіби өзін-өзі анықтауы мен еңбек тәрбиесін өмірлік жол мен кәсіпті саналы түрде таңдауды еңбек дағдыларын, білімі дағдысын қалыптастырумен байланыстырады.

Шәкәрім шығармашылығының дәстүрлік және көркемдік негіздері. Алматы: Кенже-пресс.2000.

Арынов Жумакан Маканович

Тарих ғылымдарының кандидаты,

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ аға оқытушы.

ҚМ АА Күәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.